

СКУЛЬПТУРНІ КОМПОЗИЦІЇ ХУДОЖНЬО-МЕМОРІАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ «СТЕЖКА ІВАНА ФРАНКА» В НАГУЄВИЧАХ

Обираючи тему до цього матеріалу, вагався як її сформулювати. Були варіанти: «Повернення на Стежку Франка» чи щось на кшталт «Перші кроки Стежкою Франка», однак застановився на вищезначеній титульній темі, щоб не порушувати принципів поважності цього академічного видання. У той же час, те, про що йтиметься далі до академічної науки має опосередковане відношення, позаяк це будуть радше спогади про те, як постала «Стежка Франка» у Нагуєвичах, поглядом людини, котра безпосередньо її творила разом з іншими. Наступного, 2021 року наприкінці серпня, у роковини народження Івана Яковича Франка, виповнюється 40 років з часу створення художньо-меморіального комплексу «Стежка Івана Франка».

Існує ряд публікацій, буклетів, каталогів, путівників, фотоальбомів про «Стежку Івана Франка»¹. Ці видання мають стислий інформаційний, рекламний характер. Як правило, це фрагментарні оглядові тексти, інколи з ілюстраціями сумнівної якості. При чому, слід зауважити, що ніде не вказано хто автор окремих скульптурних композицій. За останні роки поживилась інформаційна присутність про «Стежку» в інтернеті. Красознавчі, туристичні матеріали і відео подорожі в мережі мають радше популяризаторську функцію, а не мистецтвознавчу. Відчутний брак інформації безпосередньо про цей об'єкт як для фахівців, екскурсіводів, так і для відвідувачів. Є сподівання, що запропонований матеріал частково заповнить цю прогалину.

Будь-який мистецький проєкт має свою передісторію, якісь особливості в час реалізації. З огляду на це, важливими є спогади сучасників і безпосередніх учасників тої чи іншої мистецької акції. Такі спогади, як правило, доповнюють і збагачують різноманітні аспекти мистецької оцінки, допомагають заглибитись в атмосферу творчого процесу, привідкрити завісу невідомости окремих явищ і

¹ 1. Стежка Івана Франка. Художньо-меморіальний комплекс у селі Івана Франка на Львівщині. – Львів, 1981.

2. Каменярева стежка. – Львів, 1982.

3. Бонь В., Оркуш М. Стежка Івана Франка. Фотопутівник по художньо-меморіальному комплексу. – Львів, 1984.

4. Фецяк І., Баран О. Край великого Каменяра. Фотоальбом. – Дрогобич, 2006.

деталей, про які не знає споглядач кінцевого результату, але є цінними і важливими. Саме це і є **метою** та **завданням** даної статті.

Як і при яких обставинах з'явилася ідея створення «Стежки Франка» достеменно мені не відомо. Однак, існує загальновідома думка про те, що ця ідея належить п.Кушніру, інженеру з Трускавця. Будучи активним і дієвим чоловіком, патріотом свого краю, він з групою однодумців розпочав її втілення. За часів партноменклатури, для здійснення чогось, важливим було залучити партійних керівників, так до цієї ідеї долучився і очолив її реалізацію дрогобицький партійний очільник товариш Торський, завдяки якому вирішувались масштабні організаційні питання.

Ідея «Стежки Івана Франка» полягала в тому, щоб на початку села Нагуєвичі, де народився майбутній Каменяр, у гаю, що схожий на ліс, розпочинаючи з місця біля «Дуба Івана Франка», де було написано оповідання «Олівець», (про що засвідчує встановлений пам'ятний камінь), створити пішохідну стежку. Ця стежка мала б символізувати життєву стежку Франка, будучи і прямою, і звивистою, і з різкими поворотами, як це було у його долі. Обабіч стежки у певних місцях, через певні інтервали мали бути встановлені скульптурно-декоративні композиції, що мають стосунок до життя і творчості Івана Яковича.

Символічні скульптурні композиції за мотивами творчості Франка виконувалися з дерева і супроводжувалися відповідними цитатами з його творів. Проходячи стежкою, можна було зануритись у світ Івана Франка, спілкуватися з природою, вдихати пахощі та чути звуки лісу. Такий спосіб візуально-пластичного ознайомлення з творчістю Франка, дає можливість пережити його творче життя в моторному сприйнятті, тобто в русі, коли йдеш і розмірковуєш на природі серед дерев про його життя і творчість від юності до зрілості, а біля скульптур спиняєшся, читаєш, відпочиваєш, розмірковуєш.

Залучення місцевих, професійних художників до створення «Стежки Франка» було витратним і малоефективним, через стислі терміни, які були визначені до 125 роковин від Дня народження Каменяра, які відзначалися в 1981 році, а безпосереднє втілення ідеї розпочалося 1980-го. Тому вибір випав на студентів і викладачів Львівського державного інституту прикладного і декоративного мистецтва (тепер Львівська національна академія мистецтв). Для початку був створений вузький колектив з викладачів і студентів які представили проектну пропозицію. Зробили ескізи до запропонованих тем скульптурних об'єктів, які мали бути на «Стежці Франка». Після погодження графічних пропозицій, гіпсових моделей, було обрано групу студентів для виконання роботи в матеріалі безпосередньо в Нагуєвичях.

До цієї групи керівництвом інституту було обрано студентів факультету Проектування інтер'єру та меблів (ПМ), потім факультет перейменували на Інтер'єр та обладнання (ІО), очевидно, за рекомендаціями викладачів, які

безпосередньо знали можливості цих студентів для реалізації такої відповідальної справи. Керівниками від викладачів, які відповідали за організацію роботи були Мигаль Станіслав Павлович, Кметик Ігор Михайлович та ін. Скульптор Штерштейн Луїза Йосипівна умовно курувала скульптурну частину, але за справу вболівали, допомагали чим могли більшість викладачів інституту та факультету, які, при нагоді, відвідували Нагуєвичі, допомагали порадами і підтримували в роботі.

Студенти, які брали участь у створення першої черги «Стежки Івана Франка» влітку 1981 року були з різних курсів. Хтось працював в Нагуєвичах коротший час, хтось довший. Старші допомагали молодшим і навпаки. Усі були цікавими особистостями, доповнювали один одного і, на загал, сформувався цікавий і дієздатний творчий колектив. Спробую пригадати їх за алфавітним порядком: Біляч Іван, Бонишко (?), Гайда Ярослав, Гордієнко Євген, Грейда Ярослав, Дмуховський Ярослав, Козловський Василь, Коцерубський Петро, Красько Микола, Лукань Володимир, Нижник Ярема, Рожак Богдан, Смільський Степан, Сухорський Андрій, Турецький Богдан, Плаксій Іван, Цуприк Юрій, Юрчук Леонід... Наголошую, що це не повний склад так званої «першої тури», бо в наступні роки склад викладачів і студентів змінювався.

На єдиній світлині 1981 року, яка зберігається в музеї в Нагуєвичах і в музеї Франка у Львові, зафіксовано виконавців «Стежки», але на жаль не всіх. На фото, у порядку зліва на право, сидять М.Красько, Я.Гайда, І.Плаксій, ? (цього не згадаю), А.Сухорський, Б.Рожак, І.Кметик, В.Лукань, В.Козловський, Я.Грейда, Бонишко, І.Біляч. Знімка була зроблена біля «Дуба Франка» саме там, де розпочиналася «Стежка Івана Франка».

Розмістили нас в інтернаті для дітей з особливими потребами (порушенням слуху). Пригадую, при в'їзді на територію інтернату вивищувався встановлений щит, на якому був виразний напис Франкового вислову, який і 40 років тому викликав подив, а на сьогодні його актуальність є очевидною: «Наша освіта і виховання... чи не є то той млинок, у який кладуть здорових дітей, а виймають покалічених». Дітей на той час в інтернаті не було, тому ми зайняли одне велике приміщення, де як у казармі розміщувались ліжка на яких ми спали після роботи.

Певний час працювали неподалік інтернату на території лісництва. Лісником був чоловік на ймення Адам, русявий, майже рудий, міцний і владний господар. Чимось він зовні нагадував самого Івана Франка. На чималій території лісництва були завезені стовбури дерев, колоди, до одного метра в діаметрі, з частиною кореневища та крони. Перше творче завданням полягало в тому, щоб обрати під ту чи іншу композицію відповідну колоду. Ці композиції були умовно поділені між виконавцями. Далі слід було обкорувати дерево, намітити основні об'єми згідно композиційного задуму.

Молоді, повні сил хлопці, з запалом взялися до роботи і швидко збагнули, що праця з сокирою вимагає не тільки сили і витривалості, а й вміння якого не вчать в інститутах, а здобути його можна тільки в роботі. У той час бензопили були рідкістю, тому годі й казати скільки мозолів з'явилося на руках, ще не звиклих до такої праці. Як виявилось, проектні ескізи, мало допомагали в роботі, бо передбачити форму стовбура дерева, його розміри не можливо, тому доводилося імпровізувати, радитися, шукати нестандартні рішення.

Після того, як у лісництві були підготовлені грубі заготовки, постала проблема, як їх доправити на визначене місце до лісу. Трактор, вантажівка, не проходила лісовою стежкою. Навіть розглядалася можливість використання вертольота (гелікоптера), але в пригоді, як у старі добрі часи, стали коні. Саме кіньми лісом відповідні колоди-заготовки були доправлені до місць, де перебувають і зараз. Та частина стовбура, що мала бути в землі, оброблялась смолою, для довговічності, завершену роботу покривали трансформатною оливою. Працювали ми, звісно, безкоштовно. Харчувалися в сільській кафе-їдальні, неподалік пам'ятника з погруддям Івана Франка. Хто перебував там з місцевих, дивувалися звідки в цих хлопців такий шалений апетит.

Довозили нас кілька кілометрів з інтернату до лісу чим доводилось – у вантажівці, в причепі трактора. Особлива честь випадала тому, кого підвозив у своєму білому авто ВАЗ-2103 чоловік Луїзи Йосипівни Штерштейн Міль Зельманович Шмуклер, який опікувався дружиною і відповідно нами, що було зовсім не зайвим у тих умовах. Він був автогонщиком. Переповідав, що міг у Львові перед оперним їхати автомобілем на двох колесах, або посадити дружину у літак зі Львова до Одеси і зустріти її в аеропорту Одеси, їздив на автівці у Тбілісі і т.д. В це вірилось, бо він робив поворот на 90 градусів при швидкості 90 км/год. У Нагуєвичі приїжджав син цього поважного подружжя Юлік, музикант. Згодом, стало відомо, що родина перебралася до Ізраїлю.

Для подальшої роботи нам були потрібні відповідні інструменти, стамески різної форми, різці тощо. У Дрогобичі на той час працювало кілька великих промислових підприємств і не складно було при партійній підтримці і ділових якостях того ж Шмуклера виготовити необхідний інструмент на Долотному заводі. Був свідком кумедного випадку: якимось Міль Зельманович дав спробувати як ріже стамеска дерево одному з моїх однокурсників – Богдану Турецькому, той спробував і без вагань відповів: «Бере як жида за серце...», а потім зрозумів недоречність цих слів в цій ситуації, зніяковів і почервонів.

Коли робота почала набувати кінцевого вигляду, М.З.Шмуклер запропонував подати її на здобуття престижної тоді комсомольської премії ім. М.Островського. Оскільки працювали ми фактично за їжу, були безгрішні, то перспектива заробити ще й якийсь гріш з премії, видалась для нас дуже привабливою. Коли запитали про те, скільки ж грошей з премії мож отримати, мудрий Міль Зельманович сказав, що аби отримати цю премію, нам самим ще

треба буде заплатити. Завдяки йому, один чи два рази у святкові дні нас возили на відпочинок у село Кропивник, де столи накривалися, як для студентів, з особливим шиком. А після завершення роботи, після відкриття «Стежки» нас нагородили поїздкою до Києва.

Працювати у лісі було по-особливому. Щоденне спілкування з природою, при різних станах погоди, у різний період доби залишили незабутнє враження. Ми навчилися влучно кидати сокири на далекі відстані, перегукуватися у лісі, яке відбивалося дивовижним відлунням. Знали у доволі великому периметрі лісу кожне дерево, кущ, струмочок, ягідник. Це була справжня студентська романтика і творчість. Повсюдно незримо відчувалася присутність Франка, усвідомлення що ходиш по землі де ступав Франко надихало. Якимось біля джерела на галявинці у тінючку пас кізочку сивий чоловік поважного віку у світлій одежині. Розговорилися. Запитав що ми тут робимо. Коли мова зайшла за Франка, він розповів що знав його, на той час він мав 7 чи 8 років і навіть рибалив разом з Франком, однак досі ображений на нього..., бо Франко обіцяв йому подарувати вудочку, однак так і не подарував...

Ще на стадії проектних ескізів були узгоджені теми скульптурно-пластичних композицій, а саме: 1. Джерело; 2. Літописець; 3. Сова; 4. Батько-коваль; 5. Кохана; 6. Двоє; 7. Дзвін; 8. Прометей; 9. Дитячий майданчик з галявиною (поляною) казок виконувалася з 1982 р.; 10. Мойсей; 11. Захар Беркут; 12. Іван Франко. Ці теми були обрані невипадково. Вони розкривали творчість Івана Франка, утверджували актуальність вічних цінностей які сповідував своїм життям і творчістю Іван Франко, такі як батьківство (Батько-коваль), любов (Кохана), активна життєва позиція (Дзвін), сенс життя (Прометей), праця (Каменярі), мудрість (Мойсей), об'єднання для спротиву (Захар Беркут).

Пропоную пройтися тією «Стежкою Івана Франка» від її початку і до завершення, оглянувши скульптури створені до кінця серпня 1981 року.

Передчуття наближення Франкової малої батьківщини виразно відчувається ще із села Лішні, де біля школи встановлений патетичний пам'ятник Франкові львівським скульптором Йосипом Садовським, характер якого передає напис на пам'ятнику: «Я син народу, що вгору йде». Дорогою з Лішні через село Унятичі неозорі краєвиди, які мало змінилися з часів споглядання їх Іваном Франком. Перед Нагуєвичами праворуч біля лісу дорога має зручну кишеню, де власне й розпочинається художньо-меморіальний комплекс «Стежка Івана Франка».

У мальовничому місці перед лісом віддавна було джерело, яке потребувало облагородження. Його зробили у формі низької кринички з півколод з дашком. Джерело одночасно було вказівником до Стежки. Робив його Ярослав Дмуховський, на той час старшокурсник, допомагали йому ті, хто працювали поруч. А поруч була композиція «Літописець». Його виконували

Іван Плаксій та Юрій Цуприк. Це була фігура вусатого чоловіка з витягнутою рукою. В руках він тримав велику розгорнуту книгу на якій була розміщена карта-схема художньо-меморіального комплексу «Стежка Івана Франка». Карта маршруту зі скульптурними об'єктами на стежці була зручним інформаційним путівником для відвідувачів «Стежки». Окремі скульптурні об'єкти на книзі-карті-схемі виконувалися в техніці карбування. Оскільки книга, яку тримав літописець була доволі велика і важка, довелось для стійкості, підперти цю книгу декоративним кореневищем. Мабуть єдиним недоліком цієї композиції є пропорційно дещо видовжена ліва рука, яку довелося припасувати до вертикальної фігури літописця.

Іван Плаксій і Юра Цуприк були студентами першого курсу, приятелювали. Юра був ще той жартівник, цікавий оповідач, карикатурист. Зробив безліч дружніх шаржів, а особливо на Плаксія. Івонко Плаксій мав неабияку фізичну силу, попри невисокий зріст, неперевершено володів технікою інтарсії, міг її зробити держакон ложки, а також міг з'їсти неймовірну кількість їжі, а потім втягнути живіт так, що було видно хребет під ребрами. На сьогодні Юра Цуприк живе і працює в Тернополі і є там одним з провідних дизайнерів, Івонко Плаксій господарює на Буковині.

Підіймаючись на кілька сходинок, минаючи пам'ятну дошку, що засвідчує місце де Іван Франко написав оповідання «Олівець», минаючи «Дуб Франка», заходимо в гущавину лісу, де нас зустрічає скульптурно-декоративна композиція «Сова». Порівняно невисока, вона немов ховається за кущами і деревами, як мудрість за знаннями і досвідом, і одночасно, додає містики та загадковості до перших кроків у мандрівці по «Стежці». Автор «Сови» Микола Красько, теж на той час був першокурсником, з Рівненщини. Мудрий, невисокий, небагатослівний як і його «Сова», Микола запам'ятався науковими розповідями про способи боротьби з клопами, які немилосердно йому дошкуляли в гуртожитку інституту у Львові.

За кілька десятків кроків, ліворуч по напрямку «Стежки», встановлена кількаметрова композиція «Батько-коваль». Спершу вона відкривається глядачам у профіль, а проходячи повз, вона розкривається з усіх ракурсів. Умовно горизонтально композиція поділена майже навпіл. Згори – пів фігура коваля з оголеним торсом, який у правій руці тримає підкову на наковальні. Нижня частина – химерні язички полум'я під наковальнею. Голова коваля дещо схожа на портрет Франка, інакше й не могло бути, адже йдеться про батька Франка. Можна було чути здивування відвідувачів, які запитували чи справді в Нагуєвичках були такі великі коні, якщо підкова така велика...

Авторами композиції «Батько-коваль» є старшокурсник Василь Козловський та мій однокурсник, (другокурсник на той час), а згодом і кум Ярема Нижник. До вступу в інститут хлопці закінчили художню обробку дерева в Косівському технікумі декоративно-прикладного мистецтва

ім. В.Касіяна. Як на гуцула, Василь був доволі спокійним, приязним. Ярема – як мольфар-характерник, ходив по Львову у гуцульському кептарі, мав густе кучеряве волосся, по якому дощ стікав як з дахівки. Хлопці вирости не на асфальті, знали як собі дати раду в сільських умовах та в лісі. Зараз вони живуть і працюють на Коломийщині.

Біля композиції «Батько-коваль» встановлено з частини стовбура дерева окремих картуш. Невисокий, для зручності читання на рівні очей, він як розвернутий, а перед тим наче був скручений, сувій пергаменту, на якому слов'янськими літерами вирізьблений текст Івана Яковича Франка: «На дні моїх споминів досі горить той маленький, але міцний огонь. Се огонь у кузні мого батька». Такі картуші з цитатами Франкових текстів стоятимуть майже біля всіх скульптурних композицій, ілюструючи і текстово доповнюючи їх. Майже усі тексти різьбив незабутній однокурсник Степан Смільський. Він був одним з найталановитіших художників, живописців інституту. Походив з с.Глищава, Тербовлянського р-ну, Тернопільської області, з родини Міська Ботового. Випускник Львівського художнього училища ім. І.Труша. Після закінчення інституту одружився з сестрою Яреми Нижника, жив і працював на Коломийщині, де й передчасно обірвалося його яскраве життя.

Далі стежкою, в затишному куточку постала скульптурно-декоративна композиція «Кохана». Іконно красиве обличчя дівчини зі схиленою головою, з прикритими очима з поглядом униз, із опущеною рукою з квіткою, немов символізує складне особисте життя Івана Франка. Дивовижна пластика цієї композиції. М'які плавні лінії, делікатне опрацювання форми створюють враження меланхолії і теплому смутку, ліричності і ніжності спогадів про кохання. При встановленні картуша, у вигляді ромашки, біля цієї композиції в землі було знайдено закорковану пляшку в якій знаходився ще не зітлілий скручений листок паперу на якому кимось невідомим красивим почерком синіми чорнилами було написано: «Ми присягаємо перед цим зеленим гаєм кохати один одного...».

Андрій Сухорський і Богдан Турецький, автори скульптурної композиції «Кохана», були невимовно щасливі від цієї знахідки, адже не випадковим виявилось місце вибору для їх скульптури, воно вже було освячене і засвідчене коханням. Андрій Сухорський походив зі славної родини різьбярів і скульпторів, вже у студентські часи виявляв особливу вправність в скульптурі. Згодом він став автором і співавтором численних скульптурних творів, один з яких пам'ятник Тарасу Шевченку у Львові. Витончений, самозаглиблений, високий, худорлявий, світловолосий Андрій випромінював спокій і добро.

Чимось з ним схожий за характером був мій однокурсник Богдан Турецький. Теж з мистецької родини, освічений, з тонкої душею художника, вишуканими манерами, доброю вдачею він був особливим серед нас. В мене склалися близькі товариські стосунки з ним. До Львова він переїхав з Івано-

Франківська, закінчив художнє училище ім. І.Труша. В Нагуєвичах у Богдана закохалося вродливе дівча, схоже на мавку. Вона приходила до «Коханої» сиділа там, наче позуючи і дивилася як хлопці різьбили. Одного разу Богдана приїхала провідати дружина (на той час вже був одружений) відтоді мавка вже не позувала. Пригадую, як він замислився над тим, коли я сказав, що навіть якщо надалі ми нічого не створимо, ми вже причетні до «Стежки Франка», а це вже щось. Він був талановитим живописцем, іконописцем. Працював за кордоном. Влітку 2019 року Богдан Турецький відійшов у засвіти...

Далі стежкою зустрічається дивовижне чудо природи, коли буквально в обіймах могутнього дуба зростає тендітна сосенка. Цей вражаючий природній феномен обов'язково треба було виділити, зацентувати. Так, довкола цієї пари дерев, немов оповитими стрічкою єднання, з'явилися слова Івана Франка: «Тямлю як нині малим ще хлопчиною в мамині пісні закохувавсь я. Пісні ці стали красою єдиною бідного мого тяжкого життя».

Простуючи стежкою далі, починає виднітися декоративна композиція «Дзвін». Перед «Дзвоном» стежка круто повертає ліворуч, як і життєва доля Франка у певний час, повернула до активної громадянської позиції. «Дзвін» одна з найвищих композицій. Для неї був обраний стовбур дерева більше семи метрів з розлогим кореневищем, яке за задумом опинилось угорі, символізуючи звукові хвилі добути дзвоном. Динамічна композиція з напруженою мотузкою, з натяками на архітектуру, бійниці, розрахована на фронтальне споглядання. У нижній частині «Дзвону» картуш з написом Франкових слів: «Сійте в головах думи вольнії, в серцях жадобу братолюбія, в грудях сміливість до великого бою за добро, щастя й волю всіх». Цей напис викликав обурення в ідеолога львівського обкому компартії тов. Яремчука, оскільки міг мати різне трактування. Мистецтвознавці в цивільному у той час були пильними. Тим не менше, напис існує й по сьогодні і не втрачає своєї актуальності.

Авторами композиції «Дзвін» був Петро Коцерубський і я (Володимир Лукань). Тоді ми були студентами другого курсу, одногрупниками. Для виконання роботи нам довелося змонтувати кілька рівнів риштувань. Петро був високий, міцної тілобудови, з таким характерним волоссяним покривом по всьому тілу, що було не зрозуміло, де розпочинається волосся на обличчі, а де закінчується на грудях. Попри свою сувору зовнішність, він був добрим і лагідним. Якось у Дрогобичі він призначив побачення дівчині буквально двома словами: «Біля дуба, після 4год...», маючи на увазі дуб Івана Франка в Нагуєвичах. Кілька наступних днів у дощ і спеку Петя марно чекав ту дівчину... Після закінчення інституту Петро одружився на одногрупниці жив і працював у Львові та, на жаль, передчасно помер.

За кілька десятків метрів від «Дзвона» височіє поміж дерев декоративна композиція «Прометей». Її девізом є короткий і ємкий вислів Франка: «Лиш боротись – значить жить». Як на той час, це була сучасна, майже формальна,

високомистецька річ. Динамічний рух фігури Прометея з піднятим вогнем у руці, який немов вивільняється з масиву дерева. Дивовижна пластика з використанням різних фактур, сколів, контрформ переконливо засвідчувала, що авторами її були непересічні особистості. І це справді так. Автори «Прометея» старшокурсники Ярослав Гайда і Леонід Юрчук були найдосвіченішими у нашому творчому колективі. Маючи великий практичний досвід, було очевидним, що вони добре орієнтувалися в сучасному світовому мистецтві, знали творчий доробок Олександра Архипенка, сучасну скульптуру тощо.

Ярослав Гайда мудрий філософ з прогресивним мисленням був для нас і порадиником і навчителем. Його погляд проймав наскрізь, а пишні вуса, як у Тараса Шевченка, видавали в ньому переконливого українця. Не знаю як склалася його доля, знаю лиш, що за кілька днів до захисту дипломної роботи, його виключили з інституту за конфлікт з черговою, яка не впускала студентів у гуртожиток після 24 години. Блакитноокий, світловолосий, атлетичної будови Льоня Юрчук, попрацювавши над «Прометеєм» перейшов допомагати робити скульптуру Івана Франка Луїзі Йосипівні Штерштейн. Його доля склалася добре, незважаючи на те, що у 27 років, він був брутально забраний до війська, зате згодом щасливо одружився на відомій львівській художниці Лідії Серветник.

Після «Прометея» стежка виходить з гушавини лісу на галявину. Влітку 1981 року на галявині не було ще ніяких композицій, а вже через рік почалися роботи по влаштуванню на ній дитячого майданчика під умовною назвою «Галявина казок» за мотивами творів Івана Франка. На ній виконувалися композиції з дерева, героями яких були Франкові персонажі зі збірки «Коли ще звірі говорили» – «Лев», «Осел», «Ведмідь», «Лис», «Заєць і два їжачки», «Лелека» і т.п. Дитячий майданчик був ігровий, з качелями, гірками, огорожений з урочистим входом у вигляді сови. Чимало з нас брало участь у його створенні в період літніх канікул 1982 року, а також долучалися нові студенти інституту, які добре володіли різьбою по дереві. Майданчик виявився функціональним і затребуваним, його з радістю відвідували і батьки, і діти й у такий природний спосіб, через персонажів казок, пізнавали творчість Івана Яковича Франка.

Після галявини знову входимо до лісу, де продовжується «Стежка Івана Франка». Наступний скульптурно-декоративний об'єкт – «Каменярі». І це не випадково. Якщо Тарас Шевченко для нас Кобзар, то Іван Франко – Каменяр. «Каменярі» це дві дерев'яні композиції з міцними руками, які тримають молоти-кирки каменотесів. Поставлені вони під різними кутами, що створює враження рухів рук. Біля них були завезені і розкидані по землі великі каменяки, посилюючи враження від каменярської роботи. Поруч картуш із супроводжуючим написом відомих слів Івана Франка-Каменяра: «І всі ми вірили що своїми руками розіб'ємо скалу, роздробимо граніт, що кров'ю

власною і власними кістками твердий змуруємо гостинець і за нами прийде нове життя, добро нове у світ». Авторами цієї композиції були Євген Гордієнко, здається, з Червонограда що на Львівщині, наш однокурсник і сусід по гуртожитку та першокурсник Ярослав Грейда, земляк з с. Чернієва, що біля Івано-Франківська. Ще під час навчання в інституті Ярослав загинув за невідомих обставин.

В «Каменярах» основний пластичний акцент робився на руки. Рука, на рівні з виразною головою, творить образ у наступній композиції на «Стежці» – «Мойсей». Виразність руки Мойсея наближається до пластики руки Давида неперевершеного Мікеланджело. Наш народ потребував і потребує гідного провідника, образ Мойсея один з найяскравіших у творчості Івана Франка і серед скульптурних композицій на «Стежці Івана Франка». Вражає пластичним вирішенням голова Мойсея, деталі обличчя, борода. Образ мудреця, філософа, керманича, який знає дорогу для свого народу є глибоким і переконливим.

Поруч «Мойсея», на окремо стоячому картуші Франковий текст: «Та прийде час і ти огнистим видом засяєш у народі вільним колі. Труснеш Кавказ, впережешся бескидом, покотиш Чорнем морем гомін волі і глянеш як хазяїн домовитий по своїй хаті і по своїм полі». «Мойсей» на «Стежці» постав завдяки однокурснику Богдану Рожаку, талановитому художнику, який на сьогодні викладає в Академії друкарства у Львові. Разом з ним над цією композицією працювали Богдан Турецький та Степан Смільський. Для тих, хто працював на «Стежці», скульптура «Мойсея» пам'ятна особливо, оскільки саме біля «Мойсея», одного з Нагуєвицьких вечорів відбулося «таємне жертвоприношення». Там було запечено гусака у глині під ватрою, язика полум'я якої містично відсвічувались на обличчі Мойсея. У зв'язку з цим, після 40 років мовчання (саме стільки років Мойсей водив свій народ), від імені учасників цього дійства, прошу пробачення у когось з Нагуєвицьких господарів, які не дочекалися свого гусака з пасовиська. Прийміть наші співчуття, розкаяння і щирі пробачення.

За «Мойсеєм» стежка звертає на узлісся, де відкривається дивовижна панорама з живописним краєвидом, плесом озера, дорогою, сільськими хатинами. У цьому місці постала монументальна скульптурно-декоративна композиція «Захар Беркут». Ця композиція символізувала міць через згуртованість, непереможність, коли є єдність і мудрий обраний провідник. Могутня постать Захара Беркута височіє посеред воїнів, які стали міцним кільцем довкола нього і своїм рішучим виглядом переконливо демонструють нездоланність перед будь-яким ворогом зайдою. Руки Захара Беркута міцно тримають зброю, погляд зосереджено вдалину в очікуванні незваних гостей.

Автором цієї композиції є Ярослав Дмуховський, невисокий, але спортивної статури, міцний і пластичний. Йому довелося докласти чимало зусиль, щоб величавий Захар Беркут зі своїми воїнами постали на сторожі.

Добре відношення до друзів, усмішка і невгамовна енергія та працездатність Ярослава спричинилися до того, що майже всі учасники роботи над «Стежкою» допомагали різьбити, «дотягувати» голови воїнів, бо часу до відкриття залишалося обмаль, а об'єм роботи був ще незрівнянно великий. «Захар Беркут» силуетом вже здалеку дуже добре проглядався з відкритої перед ним території. При ближчому підході, при обході довкола нього враження мужності і нездоланності від цього твору ще більше посилювалося.

Після «Захара Беркута» стежка біля озера стрімко пірнає вниз, а потім піднімається сходами з дерев'яних кругляків, якими йти зручно і безпечно, а далі знову звертає у бік лісу, де височіє скульптурна композиція «Іван Франко. Вічний революціонер». Це кода, завершення маршруту усієї «Стежки». Луїза Йосипівна Штернштейн, на той час викладач, відома скульпторка підійшла до втілення образу Івана Франка без використання зайвих деталей, а зосередилась в основному на портреті Каменяра. Портрет виконувався на доволі значній висоті, тому з огляду на поважний вік, авторка керувала роботою з землі, а Льоня Юрчук був наче живою стамескою в її руках і вправно переміщався риштуванням, виконуючи вказівки і побажання скульпторки.

За кілька днів до урочистого відкриття художньо-меморіального комплексу до 125-річчя від Дня народження Івана Яковича Франка, організатори заходів збагнули, що перед в'їздом до села Нагуєвичі, нема гідного в'їзного знаку з написом «Нагуєвичі». Терміново до місця, де мав бути встановлений знак була доправлена велика звивиста колода стовбура дерева, покладена горизонтально, яку треба було розщепити навпіл, щоб на отриманій площині великими літерами вирізати слово «с. Нагуєвичі». Для нас робота по розщепленню цієї колоди видавалася непосильною і фантастичною, але хтось із місцевих запропонував закликати місцевого чоловіка на ймення Грім. Чи це було прізвище чи псевдо – не відомо, однак наступний день, коли мав прийти Грім, ми чекали з нетерпінням, оскільки видавалося, що це має бути хтось на зразок супермена.

Наступного ранку до колоди підійшло кілька місцевих господарів теслярів із сокирами, один з них маленький худорлявий чоловік поважного віку, на превеликий наш подив, і виявився тим самим Громом. Щось вони обмірковували, порадилися і Грім розпочав роботу. У нього була якась особлива сокира на довгому держаку і він не рубав нею колоду, а лиш підносив її угору і вона падала занурюючись гострим лезом у колоду саме там, де хотів Майстер і це був справжній майстерклас від Грома. Невдовзі колода була розщеплена, площина вирівняна і Степан Смільський вправними рухами розмітив і вирізьбив слово «с.Нагуєвичі».

Пафосне, велелюдне урочисте відкриття відбулося у заздалегідь визначений день і час. Були видруковані персональні запрошення, готувалися концерти, виступи поважних гостей і вдячних господарів. Незважаючи на дощ,

на свято прибула величезна кількість людей. Вже з Унятич до самих Нагуєвич дорога по обидвох боках була щільно закладена автобусами і автівками. Серед запрошених – відомі діячі культури і мистецтва з Москви, Києва, Львова, Дрогобича тощо. Делегацію з Москви очолював поет, автор гімну Радянського Союзу Сергій Михалков, були присутні високі партійні очільники, тобто «Стежку Івана Франка» благословили на високому рівні, відгуки були позитивні, а, отже наша робота була поцінованою і не марною.

Як нерідко буває, при виконанні колективних творчих робіт, виникає питання авторства. Після резонансного і успішного відкриття «Стежки Франка», після схвальних оцінок високих гостей, бажаючих приписати собі загальне керівництво і, як наслідок авторство, побільшало. Чимало випадкових осіб із числа студентів і викладачів почали долучали себе до цієї роботи. Так постала ідея зробити ще один картуш з написами всіх безпосередньо причетних учасників виконання «Стежки Івана Франка». Однак, хтось невідомий зрізав якісь прізвища, дописував інші. Доводилось оббивали прізвища цв'яшками, щоб не було можливості їх знищити чи змінити.

На сьогодні «Стежка» стала іншою. До комплексу долучилися нові скульптурні композиції, нові автори, але та, перша «Стежка» залишиться гідним твором на пошанування нашого великого земляка – Івана Яковича Франка. Вибачаючись, за ймовірні неточності у тексті, висловлюю сподівання, що наступні причетні до становлення і розвитку художньо-меморіального комплексу, музею Івана Франка, Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі» продовжать таку ж, або іншу текстову розповідь, яка, сподіваюсь, зацікавить усіх кому не байдужа українська культура і дороге ім'я Івана Яковича Франка.

Володимир Лукань

Скульптурні композиції художньо-меморіального комплексу «Стежка Івана Франка» в Нагуєвичих.

У статті аналізуються пластичні і декоративні особливості скульптурних композицій художньо-меморіального комплексу «Стежка Івана Франка» в селі Нагуєвичі на Дрогобиччині. Розглядаються матеріали про історію комплексу від задуму і до її втілення. Подається інформація про авторів скульптурних композицій за мотивами творчості Франка, а також спогади автора статті, який разом з іншими студентами-художниками брав особисту участь у створенні «Стежки Івана Франка» в Нагуєвичих.

Volodymyr Lukan

Sculptural compositions of the art-memorial complex "Ivan Franko's Path" in Nahujevychi.

The article analyzes the plastic and decorative features of sculptural compositions of the art-memorial complex "Ivan Franko's Path" in the village of Nahujevychi in Drohobych region. The article includes information about the history of the complex from its conception to implementation. The author shares his memories about working together with his art student-colleagues on the creation of "Ivan Franko's Path" in Nahujevychi, as well as tells about authors and explains the ideas behind the sculptural compositions based on Franko's work.